

Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca

FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ „ISIDOR TODORAN”

**Praznicul Împărătesc al Învierii Domnului în tradiția
liturgică a Răsăritului ortodox**

Teză de Doctorat

Rezumat

Îndrumător:

Pr. Prof. Univ. Dr. Vasile Stanciu

Pr. Prof. Univ. Dr. Viorel Sava

întocmit de:

Arhim. Drd. (Simeon) Ștefan Pinte

CLUJ-NAPOCA

2025

CUPRINS

Lista cu sigle și abrevieri	5
Introducere	6
Capitolul 1. Precizări cu privire la istoria, teologia și celebrarea eclezială a Sfințelor Paști	22
<i>1.1. Sensul teologic și locul misterului pascal în Liturgica Ortodoxă</i>	22
1.1.1. Semnificația expresiei „Mister Pascal”	22
1.1.1.1. Preliminarii	22
1.1.1.2. <i>Μυστήριον</i> : etimologie și semnificații precreștine	24
1.1.1.3. Misterul creștin	25
1.1.1.4. Taina lui Hristos și misterul pascal	29
1.1.2. Conținutul Teologic al misterului pascal.....	30
1.1.2.1. Învierea	32
1.1.2.2. Crucea	34
1.1.2.3. Înălțarea.....	36
1.1.2.4. Cincizecimea	38
1.1.2.5. Întruparea	39
1.1.3. Misterul pascal în economia mântuirii.....	42
1.1.3.1. Taina lui Hristos și istoria mântuirii	42
1.1.3.2. Paștile lui Hristos – act de slăvire și de mântuire	45
1.1.3.3. Privire de ansamblu din perspectiva tipologiei biblice	48
1.1.4. Locul misterului pascal în mistica liturgică și sacramentală.....	51
1.1.4.1. Misterul pascal – bază a reflecției teologice asupra cultului	51
1.1.4.2. Botezul	51
1.1.4.3. Euharistia	52
1.1.4.4. Timpul.....	54
1.1.4.5. Spațiul	55
1.1.4.6. Concluzii	56
<i>1.2. Paștile în Vechiul și Noul Legământ – Fundamentele Biblice ale Memorialului liturgic pascal</i>	56
1.2.1. „Pasha” – semnificația și modul prăznirii ei în tradiția religioasă a iudaismului	56
1.2.1.1. Precizări semantice	56

1.2.1.2. Sursele literare despre sărbătoarea „Pesah”	58
1.2.1.3. Originea și dezvoltarea sărbătorii	61
1.2.1.4. Teorii pascale pre-exodice și teoria istoricizării sărbătorii	61
1.2.1.5. Instituirea biblică a sărbătorii și prima ei celebrare	63
1.2.1.6. Celebrarea pascală în Canaan și evoluția sărbătorii.....	71
1.2.1.7. Ritualul pascal post exilic și pe vremea lui Iisus	73
1.2.1.8. Semnificațiile conținutului celebrării pascale iudaice	76
1.2.1.9. Paștile, centrul întregii vieți liturgice a lui Israel	82
1.2.2. Evenimentul pascal în Noul Testament	83
1.2.2.1. Scrierile pauline	83
1.2.2.2. Evangheliile sinoptice	87
1.2.2.3. Întâia Epistolă Sobornicească a Sfântului Apostol Petru.....	89
1.2.2.4. Sfânta Evanghelie după Ioan și Apocalipsa Sfântului Ioan Teologul.....	90
1.3. Misterul Pascal în Biserică – Celebrarea eclesială a Memorialului liturgic pascal	93
1.3.1. Bucuria Învierii și triumful vieții în Creștinismul primar.....	93
1.3.2. Vechimea sărbătorii creștine a Sfintelor Paști.....	98
1.3.3. Controversa pascală din veacul al II-lea	100
1.3.4. Data serbării Paștilor – Tradiție, provocări și perspective contemporane	104
1.3.5. Limbajul pascal utilizat de Sfinții Părinți	106
1.3.6. Celebrarea sărbătorii Paștilor în primele veacuri.....	109
1.3.7. Sensul celebrării pascale în Biserică	114
1.3.7.1. Comunitatea care celebrează.....	114
1.3.7.2. Memorialul Paștilor	115
1.3.7.3. Trăirea sărbătorii Învierii. Repere de pastorală și spiritualitate liturgică pentru creștinul contemporan	118
1.3.7.4. Legătura organică dintre Sfintele Paști, Dumnezeiasca Euharistie și Împărăția cerurilor și criza conștiinței ecleziale în lumea contemporană	121
1.3.8. Misterul pascal și existența creștină.	124
Capitolul 2. Celebrarea liturgică a Sfintelor Paști în Ortodoxie	127
2.1. Originea și evoluția celebrărilor pascale din ritul liturgic al Ortodoxiei ecumenice – Retrospectivă istorică	129
2.1.1. Paștile în tradiția liturgică catedrală aghiopolită	131
2.1.1.1. Locurile Sfinte și influența acestora asupra evoluției cultului.....	131
2.1.1.2. Sursele de reconstituire ale celebrărilor pascale de la Ierusalim	133
2.1.1.3. Structura și celebrarea Vigilei pascale	139
2.1.1.4. Structura Privegherii Pascale aghiopolite	142
2.1.1.5. Lucernariul – o atestare timpurie a minunii Luminii Sfinte?	143

2.1.1.6. Celebrarea Botezului.....	150
2.1.1.7. Celebrările de dimineață	154
2.1.1.8. Octava pascală și cateheza mistagogică.....	155
2.1.2. Celebrarea liturgică a Sfintelor Paști la „Marea Biserică” din Constantinopol	156
2.1.2.1. Ritul liturgic bizantin de tip catedral: origine, dezvoltare și influență.....	156
2.1.2.2. Izvoarele reconstituirii celebrărilor pascale din ritul catedral constantinopolitan	158
2.1.2.3. Structura Privegherii Pascale	161
2.1.3. Monasticizarea ritului bizantin și impactul său asupra celebrării liturgice pascale	166
2.2. Analiza structurii și mistagogia liturgică a slujbelor de la sfintele Paști în tradiția liturgică ortodoxă contemporană	169
2.2.1. Structura și elementele constitutive ale celebrării.....	171
2.2.2. Timpul celebrării și problema dublării Dumnezeieștii Liturghii.....	172
2.2.3. Descrierea ritualului.....	174
2.2.3.1. Vecernia Sâmbetei celei Mari unită cu Dumnezeiasca Liturghie a Sfântului Vasile cel Mare	174
2.2.3.2. Binecuvântarea pâinilor, gustarea, citirea din <i>Faptele Apostolilor</i> și cântarea <i>Pannyhisului</i>	186
2.2.3.3. Utrenia sau „Slujba Învierii”	189
2.2.3.4. Ceasurile Sfintelor Paști.....	204
2.2.3.5. Dumnezeiasca Liturghie	205
2.2.3.6. Vecernia	207
2.2.3.7. Particularități liturgice ale Săptămânii luminate.....	207
Capitolul 3. Principalele teme ale iconografiei pascale – teologia imnelor	211
3.1. Iconografia Praznicului Învierii Domnului: Compoziție și Principalii Iconografi	211
3.2. Pogorârea la iad sau întâlnirea din infern a Noului Adam cu Adam cel vechi ..	214
3.2.1. Lucrarea lui Hristos în iad – expresie a chenozei Sale desăvârșite și început al preaslvirii prin înviere	214
3.2.2. Icoana pogorârii la iad – imaginea liturgică a izbăvirii lui Adam din robia morții	218
3.3. Învierea Domnului în expresia iconografică și iconografică a tradiției ortodoxe	220
3.3.1. Mormântul – izvor de viață	221
3.3.2. Femeile mironosițe.....	223
3.3.3. Fecioara Maria în reflecția teologică a iconografiei Învierii.....	224

3.3.4. Taina Învierii în lumina icoanei „Femeilor Mironosițe la mormânt”	226
Capitolul 4. Taina Învierii Domnului în tradiția muzicală bizantină din spațiul românesc	228
4.1. <i>Elemente de istoriografie muzicală cu privire la repertoriul sărbătorilor pascale</i>	228
4.2. <i>Elemente de sinteză și analiză a diferitelor variante muzicale pascale din spațiul românesc reflectate în tradiția muzicală bizantină</i>	232
4.2.1. Canonul Învierii: Condacul și Luminânda	232
4.2.2. Catavasiile Paștilor	236
4.2.3. Axionul Învierii	238
4.2.4. Stihirile Paștilor	242
Concluzii	249
Bibliografie	251

Rezumat

Drd. Arhim. (Simeon) Ștefan Pinte, *Praznicul împărătesc al Învierii Domnului în tradiția liturgică a Răsăritului ortodox*, teză de doctorat.

Cuvinte cheie: mister pascal, Paști, Înviere, cult, ritual, celebrare liturgică, mistagogie, mistică sacramentală;

Învierea Domnului nostru Iisus Hristos reprezintă fundamentul credinței creștine, așa cum afirmă în mod categoric Sfântul Apostol Pavel: „Dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este, deci, propovăduirea noastră, zadarnică și credința voastră” (*I Corinteni* 15, 14). Hristos Cel Răstignit și Înviat constituie conținutul central al predicii apostolice (*cherigma*) și esența credinței creștine mărturisite neîntrerupt de Biserică de-a lungul istoriei (cf. *I Corinteni* 1, 23). Învierea lui Hristos este dovada incontestabilă a biruinței vieții asupra morții și arvuna Învierii de obște, reprezentând darul eshatologic al lui Dumnezeu oferit întregii omeniri. Doar creștinismul oferă un sens etern existenței umane, întrucât, prin Înviere, ne deschide orizontul vieții veșnice în comuniune de iubire cu Dumnezeu.

Biserica celebrează liturgic și sacramental Învierea Domnului, în mod special în cadrul marelui Praznic al Sfintelor Paști. Având o importanță crucială pentru credința creștină, Sărbătoarea Învierii Domnului constituie apogeul vieții liturgice ortodoxe. În acest sens, Sfântul Ioan Damaschin, în canonul praznicului Învierii Domnului, definește Paștile ca fiind „Praznic al praznicelor și Sărbătoare a sărbătorilor, Împărăteasă și Doamnă” a tuturor zilelor, formulare poetică ce exprimă realitatea profundă potrivit căreia misterul pascal este izvorul întregii vieți liturgice a Bisericii, precum și punctul în care aceasta își află împlinirea și desăvârșirea.

Pentru a înțelege de ce Ortodoxia își structurează întreaga viață liturgică în jurul Sfintelor Paști, este esențial să pătrundem semnificația profundă a misterului pascal. Acesta nu se reduce exclusiv la evenimentul Învierii Domnului, ci înglobează întreaga iconomie a mântuirii săvârșite de Hristos: Întruparea, Patimile, Moartea, Pogorârea la iad, Învierea, Înălțarea la ceruri și trimiterea Duhului Sfânt. Această succesiune de evenimente mântuitoare nu poate fi fragmentată,

ci constituie o unică și nedespărțită taină a iubirii divine – taina lui Hristos. Ea se află la temelia cultului ortodox și este comemorată, dar mai mult decât atât, este actualizată în mod continuu în iconomia sacramentală a Bisericii, care devine spațiul viu al întâlnirii dintre om și Dumnezeu în istorie.

În experiența liturgică ortodoxă, Biserica nu se limitează la o simplă comemorare a morții și Învierii Domnului ca evenimente istorice ale trecutului, ci participă real și efectiv la acestea, trăindu-le în mod existențial prin mijlocirea vieții sacramentale. Rugăciunile, imnografia, gesturile liturgice, arhitectura slujbelor, structura anului bisericesc și chiar spațiul liturgic sunt profund marcate de această dimensiune pascală, chiar și atunci când referința explicită la Înviere pare absentă. Misterul pascal se constituie astfel ca principiu hermeneutic fundamental al întregului cult ortodox. În lumina acestei taine sunt interpretate toate elementele cultului liturgic care mijlocesc participarea mistică la taina lui Hristos cel mort și Înviat (cf. *Romani* 6, 3-5). Astfel, cultul devine spațiul în care credinciosul este introdus în dinamica pascală, într-un mod real și transfigurator, ca trecere existențială din această viață spre Împărăția cerurilor. În acest sens, se poate afirma că întregul cult ortodox este pascal în esența sa, fiind structurat în jurul actualizării continue a acestei taine mântuitoare care stă la temelia vieții Bisericii.

Actualizarea misterului pascal se realizează pe toate nivelurile vieții liturgice. Se actualizează într-un mod cu totul specific în Dumnezeiasca Liturghie. Se actualizează în Botez și în toate Sfintele Taine. Se actualizează în fiecare Duminică – Paștile și Cincizecimea săptămânală, reînnoindu-se astfel constant speranța creștină. Se actualizează în sărbătoarea anuală a Sfintelor Paști, care reprezintă apogeul anului liturgic, un timp în care întreaga creație este invitată să guste din bucuria Învierii. Se actualizează în timpul și spațiul liturgic, care oferă o pedagogie spirituală și-l face părtaș pe creștin la experiența pe care Sfântul Pavel o numește „viața în Hristos”. Se actualizează în marea trecere pascală a creștinului din această lume spre lumea de dincolo de zare.

În acest context, Sărbătoarea Paștilor nu poate fi înțeleasă pur și simplu ca o sărbătoare între altele, ci trebuie percepută ca axul central în jurul căruia gravitează întreaga viață liturgică și spiritualitatea creștină. Întreaga existență liturgică a Bisericii este, în esență, pascală și eshatologică, iar toate momentele cultice își dobândesc sensul profund în raport cu taina Învierii. Imnografia pascală, structura slujbelor, rânduielile liturgice specifice acestei perioade și bucuria eclesială ce le însoțește constituie expresii concrete ale rolului privilegiat pe care Paștile îl ocupă

în viața Bisericii. Prin urmare, în lumina acestei realități teologice și liturgice, se impune necesitatea unui studiu aprofundat al misterului pascal și al modului în care acesta este actualizat și trăit în slujirea liturgică și în viața duhovnicească a Bisericii.

Lucrarea este structurată în patru capitole, fiecare capitol având mai multe secțiuni, la care se adaugă introducerea, concluziile și bibliografia.

Primul capitol, intitulat *Precizări cu privire la istoria, teologia și celebrarea eclezială a Sfintelor Paști*, este structurat în trei secțiuni majore. Prima dintre acestea este dedicată **Sensului teologic al misterului pascal în Liturgica Ortodoxă** și urmărește explorarea dimensiunii teologice profunde a misterului pascal în contextul cultului ortodox. Această secțiune are rolul de a fundamenta conceptual și teologic întreaga cercetare, printr-o analiză riguroasă a poziției centrale pe care misterul pascal o ocupă în structura liturgică a Bisericii și în viața eclezială. Sunt evidențiate, astfel, nu doar semnificația teologică, ci și relevanța liturgică a acestei realități mântuitoare fundamentale. Se propune o cercetare atentă a expresiei „mister pascal”, atât din punct de vedere teologic, cât și lingvistic și hermeneutic. În acest sens, este realizată o investigație istorico-filologică a termenului grec *μυστήριον*, prin prezentarea sensurilor sale precreștine, urmată de definirea conceptului în gândirea creștină primară și patristică. Această analiză culminează cu identificarea misterului pascal cu expresia paulină „Tainei lui Hristos”, integrată organic în iconomia mântuirii, în care Întruparea, Patimile, Moartea și Învierea Domnului sunt văzute drept momente constitutive și interdependente ale Tainei unice a lui Hristos. Capitolul abordează apoi conținutul teologic al misterului pascal, analizând marile evenimente mântuitoare – Învierea, Crucea, Înălțarea, Cincizecimea și Întruparea – nu ca realități separate, ci ca părți ale economiei dumnezeiești, în care Învierea constituie apogeul lucrării mântuitoare. Se aduce, de asemenea, în atenție dimensiunea istorică și tipologică a misterului pascal, reflectată în raportarea sa la istoria mântuirii. Este evidențiată corelația dintre Taina lui Hristos și desfășurarea istorică a planului de mântuire, cu accent pe Paștile Domnului ca act de slăvire și de salvare, interpretat în lumina tipologiei veterotestamentare. O contribuție valoroasă a acestei secțiuni este reprezentată de integrarea misterului pascal în sfera misticii liturgice și sacramentale, prin care se explorează modul în care cultul ortodox exprimă și actualizează această realitate teologică fundamentală. Misterul pascal este astfel înțeles ca temelie teologică a întregului cult, reflectându-se în mod special în Botez, Euharistie, dar și în experiența sacră a timpului liturgic și a spațiului eclezial, ambele fiind purtătoare ale prezenței mântuitoare a lui

Hristos. În ansamblu, această primă secțiune oferă un cadru teologic coerent și profund, indispensabil pentru o corectă înțelegere a dimensiunii mistagogice a sărbătorii Învierii. El creează o punte solidă între reflecția dogmatică, trăirea liturgică și experiența spirituală a credincioșilor, subliniind faptul că misterul pascal nu reprezintă doar un concept teologic, ci o realitate vie, care stă la baza cultului și prin care trebuie interpretat întregul patrimoniu al Bisericii Ortodoxe.

A doua secțiune a acestui capitol este dedicată ***fundamentării biblice a memorialului liturgic pascal*** și dezvoltă o analiză teologică și exegetică a temeiurilor scripturistice ale sărbătorii Paștilor, în perspectiva continuității dintre Vechiul și Noul Legământ. Demersul urmărește identificarea ancorării sacre a misterului pascal în tradiția religioasă iudaică și a transfigurării sale plenare în lumina Paștilor lui Hristos. Un punct central al acestei secțiuni îl constituie analiza sărbătorii „**Pasha**” în iudaism, atât din punct de vedere semantic, cât și liturgic. Cercetarea pornește de la clarificarea sensului termenului *pesah*, precum și a câmpului său lexical. Sunt evaluate principalele surse literare – biblice și extrabiblice – care descriu instituirea și modul de celebrare a Paștelui în tradiția israelită. De asemenea, este afirmată **originea istorică a Paștelui iudaic** și evoluția sa în cadrul diverselor etape ale istoriei religioase a poporului evreu, incluzând teoriile referitoare la o eventuală existență a unor forme pre-exodice ale sărbătorii, precum și ipotezele legate de **istoricizarea treptată a acesteia**. O atenție specială este acordată **instituirii biblice a Paștelui și primei sale celebrări** în contextul Exodului, dar și transformărilor survenite ulterior: în perioada stabilirii în Canaan, în epoca exilică și post-exilică, precum și în timpul Mântuitorului Iisus Hristos. Sunt evidențiate apoi **semnificațiile teologice ale celebrării pascale iudaice**, înțeleasă ca act fundamental de eliberare, reînnoire a legământului și reafirmare identitară a poporului ales. Paștele este prezentat ca **axul central al cultului religios iudaic**, în jurul căruia gravitează întreaga viață liturgică a lui Israel. Partea finală a secțiunii este consacrată **interpretării și împlinirii misterului pascal în Noul Testament**. Se pornește de la **scrierile pauline**, în care Hristos este desemnat explicit drept „Paștele nostru” (*I Corinteni* 5, 7), subliniindu-se semnificația Crucii și a Învierii ca desăvârșire a prefigurărilor vechitestamentare. Sunt analizate apoi **Evangelhiile sinoptice**, care prezintă instituirea Euharistiei în contextul Cinei celei de Taină, evidențiind moartea lui Hristos ca Jertfă supremă de mântuire, ca noul Exod. Este indicată apoi **Întâia Epistolă Sobornicească a Sfântului Apostol Petru**, în care Hristos este prezentat ca „miel fără prihană și fără pată”, simbol esențial al

jertfei pascale. Secțiunea se încheie cu o **lectură pascală și eshatologică** a Paștilor în *Sfânta Evanghelia după Ioan și Apocalipsa Sfântului Ioan Teologul*, unde Hristos este revelat ca **Mielul jertfit și slăvit**, aflat în centrul liturgiei cerești. Astfel, această secțiune demonstrează **continuitatea tipologică** de la Vechiul la Noul Legământ, evidențiind faptul că **Paștele creștin este împlinirea Paștilor evreiești**, prin Jertfa și Învierea Domnului Iisus Hristos, devenind fundamentul noului memorial liturgic, actualizat perpetuu în Euharistie.

Cea de-a treia secțiune a primului capitol este dedicată explorării dimensiunii ecleziale a misterului pascal, punând în lumină modul în care Biserica a conservat, transmis și trăit această celebrare de-a lungul istoriei sale liturgice. Obiectivul principal al acestei secțiuni este de a evidenția că misterul pascal nu reprezintă doar un concept teologic, ci o experiență vie, comunitară și sacramentală, ce stă la temelia vieții liturgice și a spiritualității ortodoxe. În debutul analizei este prezentată **bucuria Învierii și triumful vieții în creștinismul primar**, accentuându-se importanța centrală a misterului Învierii în viața Bisericii apostolice. Aceasta era percepută nu doar ca un eveniment comemorativ, ci ca o anticipare reală a vieții veșnice, oferind un sens eshatologic profund experienței de credință. Urmează o incursiune istorică privind **vechimea sărbătorii creștine a Sfințelor Paști**, însoțită de o analiză a **controversei pascale din secolul al II-lea**, care a reflectat divergențele dintre tradițiile locale și eforturile de armonizare a datei celebrării pascale. Această temă este aprofundată în continuare printr-o reflecție asupra **problemei stabilirii datei Paștilor**, abordată dintr-o perspectivă istorică, liturgică și ecumenică, în contextul provocărilor și al posibilităților unui consens interconfesional contemporan. Un aspect semnificativ al acestei secțiuni îl constituie analiza **limbajului pascal la Sfinții Părinți**, care au interpretat Învierea lui Hristos printr-un registru teologic bogat, caracterizat de simbolism, doxologie și o profundă dimensiune hristologică. Pe această temelie se construiește prezentarea **modului în care Paștile erau celebrate în primele veacuri creștine**. Secțiunea continuă cu o **reflecție teologico-liturgică asupra sensului actual al celebrării pascale în Biserică**, abordând teme precum: **rolul comunității liturgice** care celebrează, **caracterul memorial al Paștilor** ca actualizare sacramentală a Morții și Învierii lui Hristos, precum și **dimensiunea spirituală a trăirii Învierii** în contextul provocărilor contemporane. Un loc aparte este rezervat analizei **legăturii organice dintre Sfintele Paști, Dumnezeiasca Euharistie și Împărăția cerurilor**, dar și **crizei conștiinței ecleziale în lumea de astăzi**, în care sensul profund și mistagogic al Paștilor riscă să fie estompat în fața unor forme

reduse la pietism. În final, secțiunea se încheie cu o meditație teologică asupra **misterului pascal ca fundament al existenței creștine**, subliniind că viața în Hristos, trăită în cadrul comunității euharistice, este modelată de dinamica pascală a morții față de păcat și a învierii în har, fiind expresia autentică a comuniunii cu Dumnezeu și cu Biserica.

Capitolul al doilea al lucrării oferă o prezentare amplă, din perspectivă istorică și teologică, a modului în care sărbătoarea Învierii Domnului a fost celebrată în cadrul tradiției liturgice ortodoxe. Accentul este pus pe evoluția ritualului liturgic pascal și pe configurarea cultului în marile centre ecleziale ale Răsăritului creștin. Se realizează astfel o **retrospectivă istorică** a principalelor forme de celebrare a Paștilor, pornind de la tradiția **aghiopolită** (de la Ierusalim), continuând cu dezvoltarea cultului bizantin la **Constantinopol**, până la procesul de **monasticizare a ritului** și impactul acestui fenomen asupra practicii liturgice ulterioare.

Prima parte a capitolului este dedicată **tradiției liturgice aghiopolite**, profund marcată de evlavie față de **Locurile sfinte**, care au influențat decisiv structura și conținutul slujbelor pascale. Sunt analizate **sursele** ce permit reconstituirea acestor celebrări – în mod special *Itinerariul Egeriei* – care oferă mărturii valoroase despre organizarea cultului la Ierusalim. În acest context, sunt descrise în detaliu **Vigilia sau Privegherea Pascală**, alături de rituri caracteristice precum **Lucernariul**, care, ulterior, va fi asociat cu fenomenul **Luminii Sfinte**. Un spațiu aparte este rezervat analizei **Botezului pascal**, celebrat în cadrul slujbelor din noaptea Învierii, precum și rânduielilor matinale și **octavei pascale**, în cadrul căreia era integrată **cateheza mistagogică**, destinată inițierii noilor botezați în tainele credinței și în viața sacramentală a Bisericii.

Cea de-a doua parte a capitolului explorează celebrarea Paștilor în cadrul „**Marii Biserici**” din **Constantinopol**, unde s-a dezvoltat un rit de tip catedral, caracterizat prin solemnitate imperială și structură complexă. Sunt prezentate **originea, dezvoltarea și influența** acestui rit, care a devenit treptat model normativ pentru întreaga Ortodoxie. Sunt analizate **izvoarele liturgice** care permit reconstituirea celebrărilor și este descrisă în detaliu **structura Privegherii Pascale constantinopolitane**, punându-se în lumină specificitatea acestui cadru liturgic grandios și expresiv. În încheiere, capitolul se concentrează asupra procesului de **monasticizare a ritului bizantin**, fenomen care a marcat profund forma și spiritualitatea cultului pascal. Prin asimilarea rânduielilor monahale – în special din tradiția **studită** – în cultul oficial, s-au produs modificări semnificative în accentul și în dinamica slujbelor, influențând totodată și dimensiunea ascetică și teologică a celebrării Învierii în viața

liturgică ortodoxă. În ansamblu, se oferă o perspectivă cuprinzătoare asupra **evoluției istorico-liturgice a sărbătorii Paștilor în Ortodoxie**, subliniind **continuitatea teologică, coerența dogmatică** și, totodată, **adaptabilitatea rituală** a Bisericii în raport cu contextul istoric, geografic și cultural, fără a compromite conținutul esențial al **misterului pascal**.

Secțiunea finală a acestui capitol are ca obiectiv furnizarea unei analize sistematice și a unei interpretări teologico-mistagogice a rânduielilor liturgice pascale, așa cum sunt acestea celebrate în cadrul tradiției ortodoxe contemporane. Accentul cade atât pe **structura externă a celebrărilor**, cât și pe **dimensiunea simbolică și teologică** a fiecărui moment liturgic revelată în succesiunea riturilor care alcătuiesc ciclul pascal. Este prezentată **structura generale și elementelor constitutive ale celebrării**, evidențiind coerența internă a ansamblului liturgic pascal, care debutează cu slujbele **Sâmbetei Mari** și culminează cu **Liturghia praznicală și slujbele specifice Săptămânii Luminate**. Fiecare etapă este analizată în relație cu misterul Învierii, spre care converge întreaga structură liturgică, într-un parcurs ascendent de participare și interiorizare a realității pascale. Se face apoi o **descriere detaliată a ritualului pascal**, structurată pe momentele liturgice distincte. Astfel, este analizată **Vecernia Sâmbetei Mari unită cu Liturghia Sfântului Vasile cel Mare**, care anticipează bucuria Învierii printr-o bogată lectură profetică și este considerată adesea „prima Liturghie pascală”. Sunt prezentate **momentele premergătoare Utreniei Învierii**: binecuvântarea pâinilor, gustarea pascală, citirea din *Faptele Apostolilor* și cântarea tradițională a **Pannyhisului**, elemente ce contribuie la o atmosferă de așteptare liturgică și veghe comunitară. Se analizează structural și teologic **Utrenia Învierii**, considerată punctul culminant al manifestării liturgice pascale, care cuprinde procesiunea de noapte, vestirea solemnă a Învierii și intonarea **Canonului Învierii**, una dintre compozițiile imnografiei bizantine de o profunzime teologică și poetică remarcabilă. După ce sunt analizate **Ceasurilor Sfintelor Paști**, compoziții speciale care înlocuiesc ceasurile liturgice obișnuite și concentrează rugăciunea Bisericii pe tematica Învierii plină de lumină pascală, sunt prezentate particularitățile **Dumnezeieștii Liturghii a Sfântului Ioan Gură de Aur**, celebrate în ziua Paștilor, care reprezintă apogeul euharistic al sărbătorii și reunește întreaga comunitate în comuniunea cu Hristos cel Înviat. Este prezentată apoi **Vecernia din Duminica Paștilor**, cunoscută și sub numele de „Vecernia dragostei”, în cadrul căreia se citește **Evangelhia în mai multe limbi**, marcând dimensiunea universală a vestirii Învierii. În final, sunt prezentate și analizate **particularitățile liturgice ale Săptămânii Luminate**, care continuă atmosfera de

sărbătoare și extinde experiența pascală în structura ritmică a cultului zilnic, exprimând permanența bucuriei Învierii în viața Bisericii. În ansamblu, această secțiune evidențiază faptul că slujbele pascale, prin complexitatea lor teologică, simbolică și ritualică, constituie un **veritabil parcurs mistagodic**, menit să conducă poporul credincios spre **trăirea reală, comunitară și transfiguratoare a misterului pascal**. Ele sintetizează întreaga teologie a mântuirii și oferă o experiență liturgică profundă, care transcende timpul istoric și anticipează plinătatea eshatologică a Împărăției lui Dumnezeu.

Capitolul al treilea al lucrării este dedicat unei analize teologice a imnografiei pascale, având ca obiectiv identificarea și interpretarea temelor fundamentale exprimate în compozițiile liturgice consacrate Praznicului Învierii Domnului. Abordarea propusă are în vedere atât dimensiunea literar-poetică a acestor creații imnografice, cât și conținutul lor doctrinar, evidențiind valoarea acestora ca expresii autentice ale credinței și teologiei ortodoxe. În prima parte a capitolului este prezentată **structura imnografică a Praznicului Învierii**, precum și **principalii imnografi** care au contribuit la articularea acestui corpus liturgic. Sunt analizate trăsăturile stilistice și particularitățile teologice ale imnelor, subliniindu-se modul în care acestea configurează o teologie pascală coerentă, profund ancorată în tradiția patristică și liturgică a Bisericii. O temă centrală a acestei secțiuni o constituie **Pogorârea la iad**, interpretată ca o manifestare a chenozei desăvârșite a lui Hristos și, totodată, ca început al preaslăvirii Sale prin Înviere. Această temă hristologică este tratată atât din perspectiva imnografiei cât și a iconografiei pascale, fiind reprezentată vizual prin **icoana Pogorârii la iad**, imagine esențială a iconografiei pascale ortodoxe, în care este redată **eliberarea lui Adam din robia morții** – simbol al mântuirii întregii umanități. În continuare, este aprofundată **dimensiunea teologică a Învierii**, așa cum este ea reflectată în imnografia și iconografia Bisericii. Sunt evidențiate teme esențiale precum: **mormântul – izvor de viață**, simbol paradoxal al morții învinsă de viață; **femeile mironosițe**, primele martore și vestitoare ale Învierii, modele de credință și curaj; și **Fecioara Maria**, discret prezentă în imnografie, dar deținătoare a unui rol tainic și profund în iconomia sărbătorii. În această secțiune este inclusă și analiza teologică a **icoanei femeilor mironosițe la mormânt**, în care expresia vizuală completează mesajul imnografic, oferind o perspectivă unitară asupra misterului Învierii. Capitolul al treilea evidențiază așadar faptul că imnografia pascală ortodoxă nu reprezintă doar o manifestare poetică a bucuriei liturgice, ci constituie un **veritabil instrument mistagodic și teologic**, menit să conducă credinciosul spre o

înțelegere profundă a tainei Învierii lui Hristos ca eveniment mântuitor și realitate prezentă în viața Bisericii. De asemenea, este subliniată **interdependența dintre textul liturgic și reprezentarea iconografică**, care, într-o sinteză simbolică și doctrinară, exprimă în mod deplin teologia ortodoxă a Învierii.

Capitolul al patrulea al lucrării este consacrat analizei dimensiunii muzicale a celebrării pascale în contextul tradiției bizantine cultivate în spațiul ortodox românesc. Studiul se concentrează pe modul în care această tradiție muzical-liturgică a fost preluată, adaptată și transmisă în cadrul vieții ecleziale, punând în evidență atât evoluția istorică a repertoriului pascal, cât și particularitățile sale interpretative și compoziționale, reflectate în creația unor remarcabili protopsalți și compozitori români.

Prima parte a capitolului oferă o perspectivă istorico-muzicologică asupra dezvoltării cântărilor pascale, accentuând influența majoră a „**Reformei hrisantice**” de la Constantinopol asupra muzicii bisericești ortodoxe, inclusiv în spațiul românesc. În acest context, sunt evidențiate contribuțiile unor figuri emblematice precum **Macarie Ieromonahul, Anton Pann, Ștefanache Popescu, Ion Popescu-Pasărea, Nicolae Lungu, Nicu Moldoveanu și Sebastian Barbu-Bucur**, care au avut un rol determinant în conservarea, dezvoltarea și contextualizarea muzicii bizantine în cadrul ortodoxiei românești, potrivit specificului cultural și sensibilității locale. A doua parte a capitolului este dedicată unei **analize comparative a principalelor compoziții muzicale pascale**, așa cum sunt ele reflectate în manuscrise, colecții și practici de cântare din spațiul românesc. Sunt studiate în mod special: **Troparul, Condacul și Luminândă**, din perspectiva structurii melodico-textuale și a expresivității doxologice; **Catavasiile Paștilor**, analizate în funcție de formulele muzicale specifice și de influențele locale; **Axionul Învierii**, considerat o lucrare deosebit de rafinată din punct de vedere melodico-liturgic, profund integrată în ethosul sărbătorii pascale; **Stihirile Paștilor**, prezentate în versiunea transilvăneană, notate de **Părintelui Profesor Vasile Stanciu**. Capitolul subliniază, totodată, **rolul tradițiilor locale** în transmiterea și păstrarea acestui repertoriu pascal, evidențiind contribuția regiunilor **Transilvania, Banat, Crișana, Bucovina și Maramureș**. Se remarcă importanța activității desfășurate în cadrul **instituțiilor ecleziale**, precum și implicarea **cadrelor didactice de muzică bisericească** din seminariile teologice și facultățile de teologie, care au asigurat **continuitatea vie a cântării tradiționale de strănă**, fidelă spiritului bizantin și profund înrădăcinată în identitatea ortodoxă românească. Așadar, **repertoriul pascal**, prin bogăția și

profundzimea sa, se constituie astfel într-un **tezaur muzical și teologic**, ce transmite peste timp, prin sunet, cântare și tradiție, mărturia vie a **creдинței în Învierea lui Hristos**.

Concluziile lucrării recapitulează ideile de bază ale tezei de doctorat, propunând câteva perspective de studiu pentru domeniul Teologiei liturgice.